

ТЕМА 7

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета: засвоєння основ ризик-менеджменту у фінансово-інвестиційній діяльності, вивчення класифікації ризиків, методів їх аналізу та оцінки, а також стратегій управління ризиками для мінімізації їхнього впливу на інвестиційні рішення.

Основні поняття: фінансовий ризик, інвестиційний ризик, ринковий ризик, кредитний ризик, операційний ризик, ліквідність, аналіз ризиків, диверсифікація, хеджування, страхування ризиків, похідні фінансові інструменти (ф'ючерси, опціони, свопи), ризик-менеджмент.

План

1. Класифікація фінансових та інвестиційних ризиків.
2. Методи аналізу та оцінки ризиків.
3. Стратегії управління ризиками (хеджування, диверсифікація).
4. Використання страхування та похідних фінансових інструментів для зниження ризиків.

1. Класифікація фінансових та інвестиційних ризиків.

Фінансові та інвестиційні ризики відіграють важливу роль у процесі прийняття управлінських рішень. Розуміння їхньої природи дозволяє ефективніше прогнозувати потенційні загрози та розробляти стратегії мінімізації негативних наслідків.

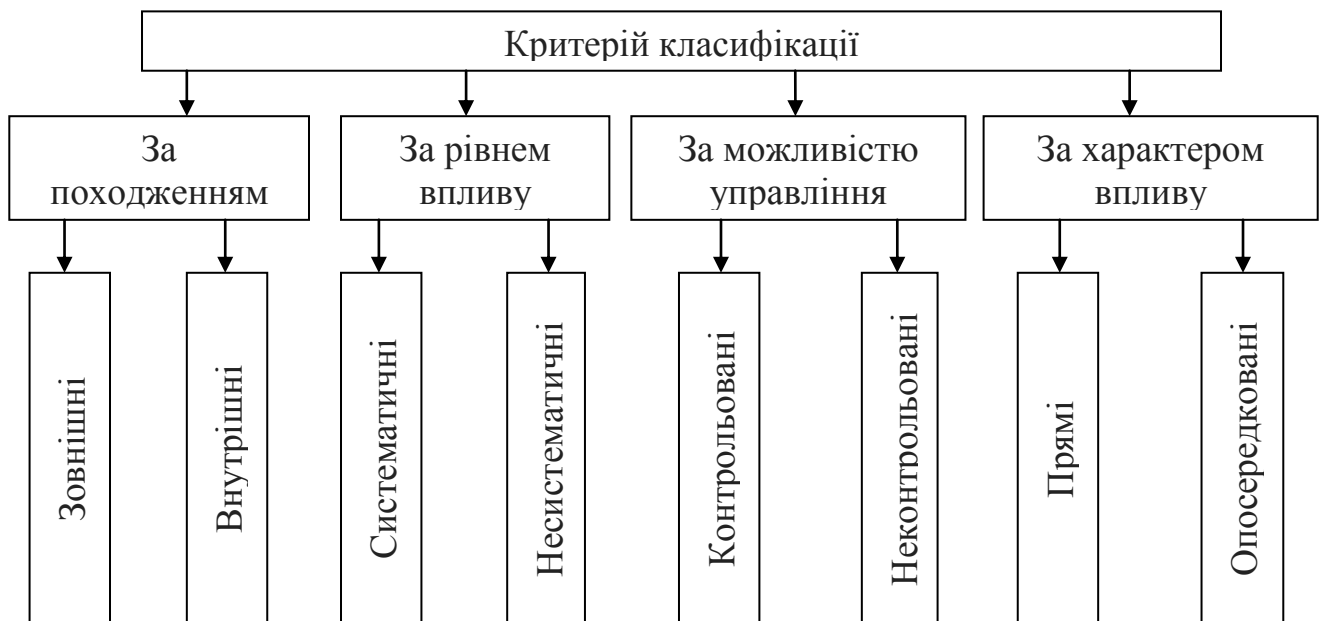

Рисунок 7.1 – Класифікація фінансових та інвестиційних ризиків

Фінансові та інвестиційні ризики можна класифікувати за кількома основними критеріями, що дозволяє глибше зрозуміти їхню природу та обрати від-

повідні методи управління. Основними критеріями класифікації є: походження, рівень впливу, можливість управління та характер впливу.

За походженням ризики поділяють на зовнішні та внутрішні. Зовнішні ризики виникають унаслідок змін у зовнішньому середовищі, на які підприємство не має прямого впливу. До них належать економічні кризи, зміни законодавства, природні катастрофи та політична нестабільність. Внутрішні ризики формуються всередині організації через недоліки у процесах, помилки управлінських рішень чи проблеми з персоналом. Прикладами таких ризиків є неправильне фінансове планування, недотримання процедур або технічні збої.

За рівнем впливу виділяють систематичні та несистематичні ризики. Систематичні ризики охоплюють увесь ринок або економіку загалом і не можуть бути усунені шляхом диверсифікації. Прикладами таких ризиків є інфляція, зміни процентних ставок, валютні коливання та економічні спади. Несистематичні ризики стосуються окремих підприємств або галузей. Вони можуть бути зменшені завдяки диверсифікації інвестиційного портфеля. До цієї категорії належать кредитні, операційні та репутаційні ризики.

За можливістю управління ризики поділяють на контрольовані та неконтрольовані. Контрольовані ризики можуть бути зменшені або усунені за допомогою відповідних управлінських рішень. Наприклад, для зниження операційного ризику можна вдосконалити внутрішні процеси чи підвищити кваліфікацію персоналу. Неконтрольовані ризики не залежать від дій підприємства, тому важливо розробити механізми адаптації, такі як створення резервних фондів або страхування. До неконтрольованих ризиків належать зміни в законодавстві, стихійні лиха та макроекономічні чинники.

За характером впливу ризики поділяють на прямі та опосередковані. Прямі ризики мають безпосередній вплив на фінансові показники компанії. Наприклад, різке зниження попиту на продукцію відразу відображається на доходах підприємства. Опосередковані ризики впливають на компанію непрямо через інші чинники. Наприклад, погіршення репутації партнера може призвести до втрати довіри інвесторів і зниження ринкової вартості компанії.

Класифікація фінансових та інвестиційних ризиків є важливим інструментом для аналізу й управління ризиками. Вона дає змогу систематизувати загрози, оцінити їхній вплив на діяльність підприємства та розробити стратегії мінімізації негативних наслідків. Застосування такого підходу допомагає підприємствам підвищити стійкість до зовнішніх та внутрішніх змін, оптимізувати фінансові процеси й ухвалювати більш обґрунтовані управлінські рішення.

2. Методи аналізу та оцінки ризиків.

Аналіз і оцінка ризиків є невіддільною частиною процесу управління ризиками, що дозволяє своєчасно виявляти потенційні загрози, оцінювати їхній вплив та розробляти заходи для мінімізації негативних наслідків. Залежно від цілей дослідження, доступних ресурсів та специфіки діяльності, використовують різні методи аналізу ризиків. Усі методи можна поділити на дві основні групи: кількісні та якісні.

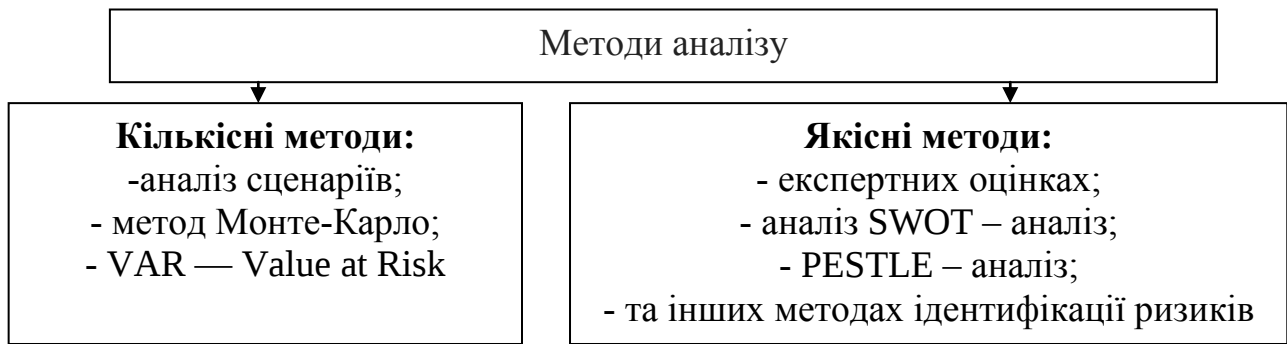

Рисунок 7.2 – Методи аналізу та оцінки ризиків

Кількісні методи базуються на застосуванні математичних моделей і статистичних даних для оцінки ймовірності настання ризиків і розрахунку потенційних втрат. Ці методи дозволяють отримати точні результати й об'єктивно порівняти різні сценарії розвитку подій. До основних кількісних методів належать:

Аналіз сценаріїв передбачає розробку декількох можливих сценаріїв розвитку подій, що дозволяє оцінити наслідки кожного сценарію та підготувати відповідні стратегії реагування.

Метод Монте-Карло застосовується для імітації великої кількості можливих результатів на основі випадкових змінних. Завдяки цьому методу можна визначити ймовірність виникнення ризикових подій і оцінити потенційні втрати.

Метод VAR (Value at Risk) використовується для оцінки максимально можливих фінансових втрат протягом певного періоду з заданим рівнем ймовірності. Це дозволяє інвесторам і менеджерам приймати рішення на основі розрахунку потенційного збитку.

Якісні методи ґрунтуються на суб'єктивних оцінках експертів і передбачають аналіз факторів ризику без використання складних математичних моделей. Вони дозволяють виявити приховані загрози та оцінити їхній вплив на організацію. Основні якісні методи включають:

SWOT-аналіз допомагає виявити сильні та слабкі сторони організації, а також визначити зовнішні можливості та загрози. Цей метод дозволяє розробити стратегію, що враховує як внутрішні фактори, так і зовнішнє середовище.

PESTLE-аналіз оцінює вплив політичних, економічних, соціальних, технологічних, екологічних і правових факторів на діяльність компанії. Такий підхід дозволяє врахувати всі важливі аспекти зовнішнього середовища.

Метод експертних оцінок полягає у збиранні думок фахівців щодо можливих ризиків та їхнього впливу. Завдяки цьому методу можна отримати якісну оцінку ризиків навіть за відсутності статистичних даних.

Кожен із зазначених методів має свої переваги й недоліки, тому на практиці часто застосовується їх поєднання. Наприклад, якісні методи використовують для попередньої ідентифікації ризиків, а кількісні – для детального аналізу й оцінки їхнього впливу.

Оцінка ризиків дозволяє визначити пріоритетність загроз, що вимагають

негайної реакції, та розробити комплекс заходів для мінімізації їхніх наслідків. Застосування різних методів аналізу підвищує точність прогнозів і сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень.

Ретельний аналіз ризиків створює основу для побудови ефективної системи управління ризиками та забезпечує стабільність і стійкість організації до зовнішніх і внутрішніх загроз.

3. Стратегії управління ризиками (хеджування, диверсифікація).

Для ефективного управління ризиками у бізнесі та фінансах застосовуються різні стратегії, серед яких хеджування та диверсифікація займають провідні позиції. Ці підходи дозволяють зменшити потенційні втрати та підвищити стійкість компанії до несприятливих ринкових умов.

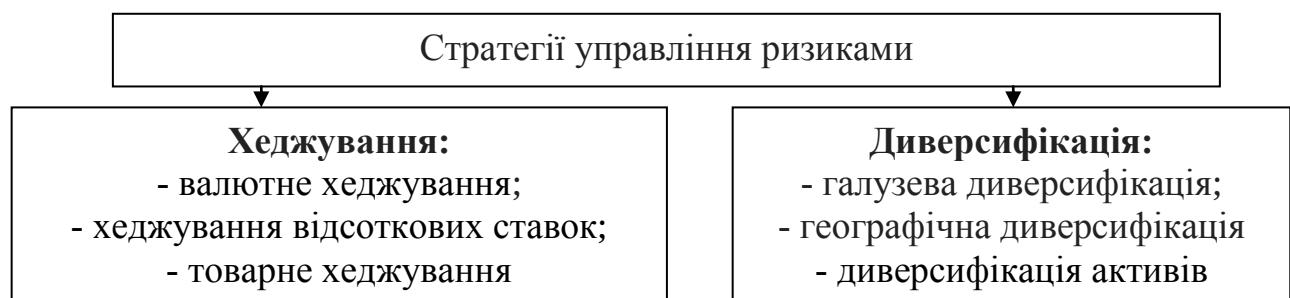

Рисунок 7.3 – Стратегії управління ризиками

Хеджування передбачає використання фінансових інструментів для захисту від можливих втрат, пов'язаних із коливаннями ринкових цін, валютних курсів чи відсоткових ставок. Основними інструментами хеджування є ф'ючерси, опціони, форвардні контракти та свопи. Наприклад, компанія, що імпортує товари, може заздалегідь зафіксувати валютний курс за допомогою форвардного контракту, захищаючи себе від можливого зростання курсу іноземної валюти.

Існують різні види хеджування залежно від типу ризиків:

- валютне хеджування захищає від коливань валютних курсів;
- хеджування відсоткових ставок дозволяє зафіксувати рівень процентних витрат на позики;
- товарне хеджування використовується для захисту від змін цін на сировину чи продукцію.

Однак хеджування не усуває ризики повністю, а лише дозволяє контролювати їхній вплив. Воно може бути дорогим, оскільки вимагає витрат на придбання фінансових інструментів. Крім того, невдалий вибір стратегії може призвести до додаткових втрат.

Диверсифікація є ще однією ключовою стратегією управління ризиками, що полягає у розподілі активів між різними інвестиційними інструментами, галузями чи регіонами. Основна ідея полягає в тому, що падіння вартості одного активу може бути компенсоване зростанням іншого.

Існує кілька видів диверсифікації:

- галузева диверсифікація передбачає інвестування у різні галузі еко-

номії, знижуючи залежність від коливань у конкретній сфері.

- географічна диверсифікація дозволяє розподілити ризики, пов'язані з економічною чи політичною ситуацією в окремих країнах.

- диверсифікація активів включає інвестування в різні класи активів: акції, облігації, нерухомість, дорогоцінні метали тощо.

Диверсифікація дозволяє знизити вплив несприятливих подій на загальний портфель інвестицій, однак не гарантує повного уникнення ризиків. Наприклад, у разі глобальної фінансової кризи всі ринки можуть постраждати одночасно.

Таким чином, поєднання хеджування та диверсифікації створює потужну систему управління ризиками, що дозволяє компаніям знижувати ймовірність значних фінансових втрат та забезпечувати стійкість у довгостроковій перспективі.

4. Використання страхування та похідних фінансових інструментів для зниження ризиків.

У сучасному бізнес-середовищі управління ризиками відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та збереженні капіталу. Одними з найбільш ефективних методів мінімізації ризиків є страхування та використання похідних фінансових інструментів (деривативів).

Таблиця 7.2 – Інструменти для зниження ризиків

Інструмент	Призначення
Страхування	Компенсація збитків у разі настання страхового випадку
Ф'ючерси	Контракти на купівлю чи продаж активів у майбутньому за фіксованою ціною
Опціони	Право (але не обов'язок) купити або продати актив за заздалегідь визначеною ціною
Форвардні контракти	Індивідуальні угоди щодо купівлі/продажу активу в майбутньому

Страхування дозволяє підприємствам і фізичним особам перекласти частину фінансових ризиків на страхові компанії. Воно забезпечує компенсацію збитків у разі настання страхового випадку, зменшуючи негативні наслідки непередбачуваних подій. Наприклад, страхування майна захищає від втрат через пожежу, повінь або крадіжку, тоді як страхування відповідальності покриває витрати у разі пред'явлення претензій третіми особами.

Переваги страхування полягають у забезпеченні фінансової підтримки та збереженні ліквідності у разі настання ризикової події. Проте воно має свої недоліки, зокрема необхідність регулярної сплати страхових внесків, які можуть бути досить високими. Крім того, не всі види ризиків підлягають страхуванню, що обмежує застосування цього інструменту.

Похідні фінансові інструменти (деривативи) дозволяють компаніям знижувати ризики, пов'язані з коливаннями ринкових цін, валютних курсів чи відсоткових ставок. Найпоширенішими видами деривативів є ф'ючерси, опціони, форварди та свопи.

Ф'ючерси – це стандартизовані контракти, що зобов'язують сторони здійснити купівлю або продаж активу у майбутньому за фіксованою ціною. Вони широко застосовуються для хеджування ризиків зміни цін на сировину, енергоносії чи інші товари.

Опціони надають право (але не обов'язок) купити або продати актив за фіксованою ціною до визначеної дати. Це дає інвесторам гнучкість у прийнятті рішень залежно від ринкової ситуації.

Форвардні контракти є індивідуально узгодженими угодами між двома сторонами щодо купівлі або продажу активу у майбутньому за заздалегідь визначеною ціною. Вони часто застосовуються для управління валютними ризиками у зовнішньоекономічній діяльності.

Свопи дозволяють обмінюватися потоками платежів за певними умовами, наприклад, фіксованою та змінною процентною ставкою, що допомагає знижувати ризики процентних ставок.

Поєднання страхування та деривативів створює потужну систему захисту від різноманітних ризиків. Наприклад, компанія може застрахувати своє майно від стихійних лих, а для захисту від валютних коливань використати форвардні контракти.

Таким чином, страхування та деривативи є важливими інструментами у системі управління ризиками, дозволяючи підприємствам мінімізувати потенційні втрати та забезпечити фінансову стійкість у нестабільних умовах ринку.

БАЗОВІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Фінансовий ризик – ймовірність того, що фінансові результати компанії або інвестицій не відповідатимуть очікуванням, що може призвести до втрат.

Інвестиційний ризик – ризик того, що інвестиції не принесуть очікуваного доходу або навіть призведуть до втрат через коливання ринкових цін, економічні фактори або управлінські помилки.

Ринковий ризик – ризик, пов'язаний з коливаннями цін на ринку, включаючи зміни в курсах валют, процентних ставках, цінах на акції та товари.

Кредитний ризик – ймовірність того, що позичальник не зможе виконати свої фінансові зобов'язання перед кредитором, тобто не сплатить борг або відсотки за ним.

Операційний ризик – ризик збитків, спричинених неналежною роботою внутрішніх процесів, людських помилок, технологічних збоїв, неефективного управління або зовнішніх факторів (катастрофи, війни).

Ліквідність – здатність активу або ринку швидко продаватися або купуватися без значних змін у його вартості.

Аналіз ризиків – процес оцінки можливих ризиків для прийняття рішень про їх управління, включаючи виявлення, оцінку і вживання заходів для мінімізації ризиків.

Диверсифікація – стратегія зменшення ризиків шляхом розподілу інвестицій між різними активами, секторами або регіонами, щоб знизити ймовірність великих втрат від одного невдалого інвестиційного рішення.

Хеджування – стратегія захисту від фінансових ризиків, що полягає у використанні фінансових інструментів, які компенсують можливі збитки від небажаних змін на ринку.

Страхування ризиків – механізм захисту від фінансових втрат через страхування від конкретних ризиків (наприклад, від природних катастроф, пожеж, крадіжки).

Похідні фінансові інструменти (деривативи) – фінансові контракти, чия вартість залежить від вартості іншого базового активу.

Ризик-менеджмент – процес ідентифікації, оцінки, моніторингу та контролю ризиків, що включає розробку стратегій для мінімізації ризиків, таких як хеджування, страхування або диверсифікація активів.